

LIETUVOS RESPUBLIKOS
RYŠIŲ REGULIAVIMO TARNYBA

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
ELEKTRONINIO PARAŠO ĮSTATYMO
ĮGYVENDINIMO 2013 METŲ ATASKAITA**

2014 m.

TURINYS

TURINYS	1
IŽANGA	2
SERTIFIKAVIMO PASLAUGŲ TEIKĖJAI	2
SERTIFIKAVIMO PASLAUGŲ TEIKĖJŲ PRIEŽIŪRA.....	7
ELEKTRONINIO PARAŠO NAUDOJIMAS.....	9
ELEKTRONINIO PARAŠO INFRASTRUKTŪROS PLĖTRA	14
PRIORITETINĖS 2014 METŲ VEIKLOS KRYPTYS	15

IŽANGA

1999 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 1999/93/EB dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos (OL 2000 L 13, p. 12) (toliau – Direktyva dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos) 3 straipsnio 3 dalimi nustatyta, kad „kiekviena valstybė narė užtikrina, kad būtų sukurta tinkama sistema, leidžianti prižiūrėti jos teritorijoje įsisteigusius sertifikavimo paslaugų teikėjus, išduodančius kvalifikuotus sertifikatus visuomenei“.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo 14 straipsnio 1 dalimi, elektroninio parašo priežiūros institucijas atlieka Lietuvos Respublikos Vyriausybės įgaliota institucija. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2011 m. sausio 17 d. nutarimu Nr. 32 „Dėl elektroninio parašo priežiūros institucijos“ nuo 2011 m. gegužės 1 d. šias funkcijas pavedė vykdyti Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybai (toliau – Tarnyba).

Tarnyba, vadovaudamasi Elektroninio parašo įstatymo 14 straipsnio 2 dalies 11 punktu, parengė ir skelbia šią Elektroninio parašo įstatymo įgyvendinimo 2013 m. ataskaitą (toliau – Ataskaita). Ataskaitoje pateikiama informacija apie Lietuvos kvalifikuotus sertifikatus sudarančius sertifikavimo paslaugų teikėjus ir jų priežiūrą. Ataskaitoje taip pat pateikiama ir su elektroninio parašo naudojimu susijusi informacija.

Ataskaita parengta remiantis Tarnybos 2013 m. sukaupta informacija ir gautais atsakymais į Tarnybos siūstus klausimynus sertifikavimo paslaugų teikėjams bei plačiausiai elektroninio parašo naudotojų naudojamų elektroninių paslaugų teikėjams.

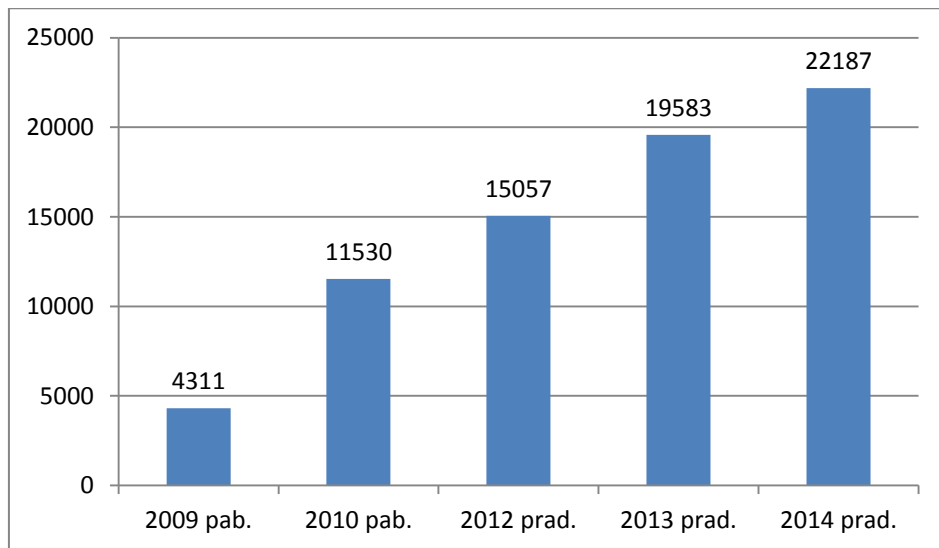
SERTIFIKAVIMO PASLAUGŲ TEIKĖJAI

Per 2013 m. situacija rinkoje nesikeitė – kvalifikuotų sertifikatų sudarymo paslaugas Lietuvos Respublikoje teikė ir Tarnybos prižiūrėti buvo trys Lietuvos Respublikoje įregistruoti sertifikavimo paslaugų teikėjai: UAB „Skaitmeninio sertifikavimo centras“ (toliau – UAB SSC), valstybės įmonė Registrų centras (toliau – VĮ RC) ir Gyventojų registro tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – GRT prie VRM).

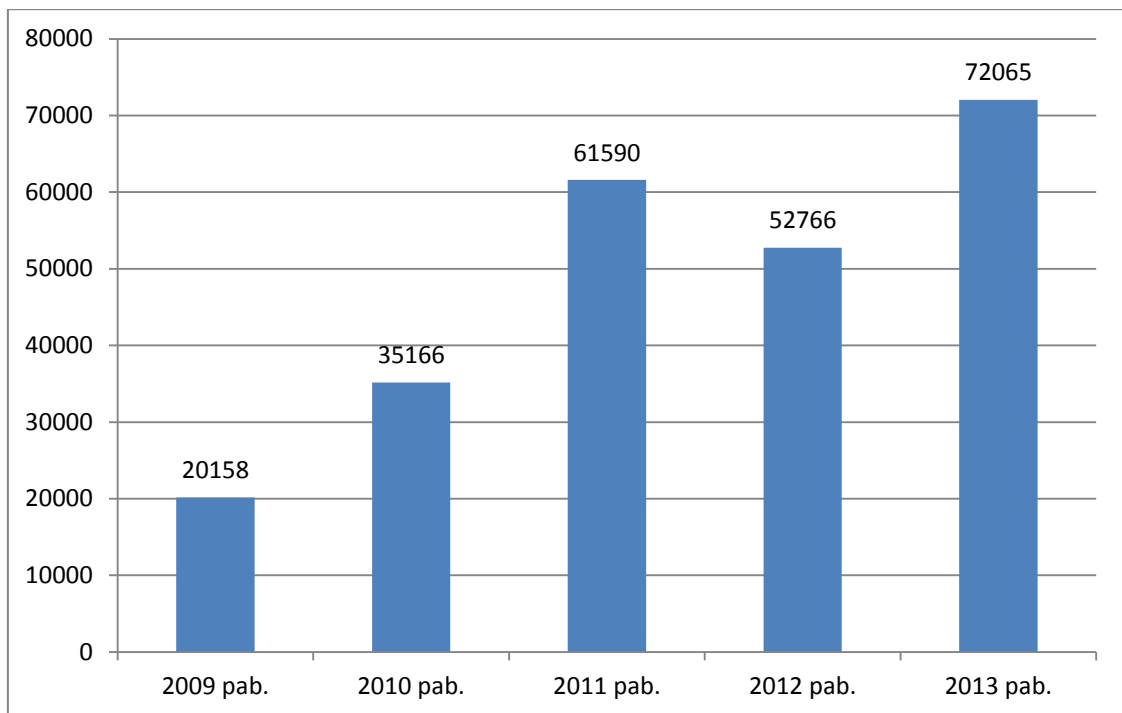
UAB SSC iki 2014 m. vasario 10 d. iš viso buvo sudariusi 22 187 tuo metu galiojusius kvalifikuotus sertifikatus. Palyginimui: iki 2013 m. vasario 13 d. buvo sudaryta 19 583, iki 2012 m. vasario 23 d. – 15 057, iki 2010 m. pab. – 11 530, o iki 2009 m. pab. – 4 311 tuo metu galiojusių kvalifikuotų sertifikatų (1 pav.).

VĮ RC iki 2013 m. gruodžio 31 d. iš viso buvo sudariusi 72 065 tuo metu galiojusius kvalifikuotus sertifikatus. Palyginimui: iki 2012 m. pab. buvo sudariusi 52 766, iki 2011 m. pab. – 61 590, iki 2010 m. pab. – 35 166, o iki 2009 m. pab. – 20 158 tuo metu galiojusius kvalifikuotus sertifikatus (2 pav.).

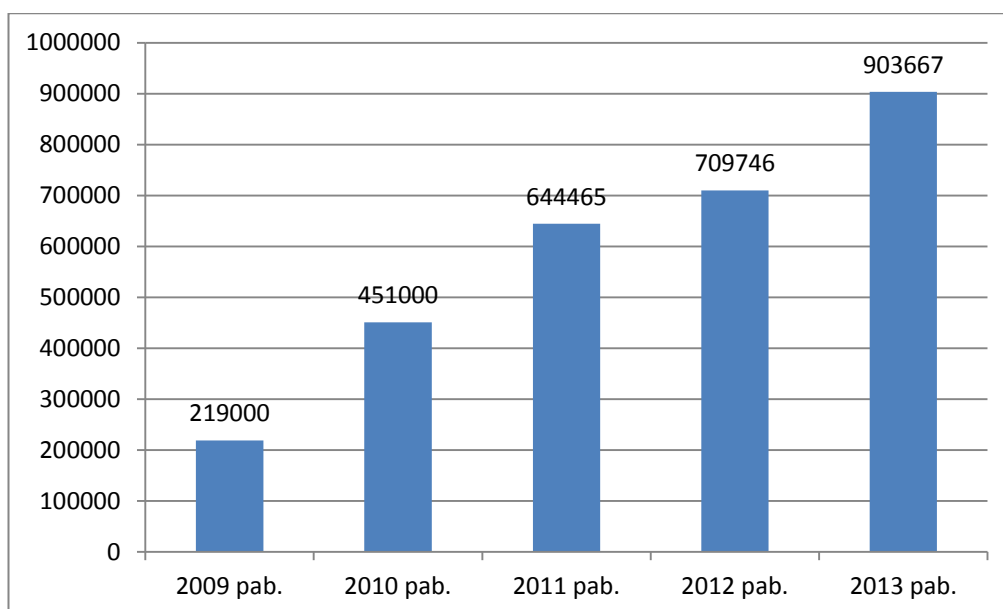
GRT prie VRM iki 2013 m. gruodžio 31 d. iš viso buvo sudariusi 903 667 tuo metu galiojusius kvalifikuotus sertifikatus. Palyginimui: iki 2012 m. pab. buvo sudariusi 709 746, iki 2011 m. pab. – 644 465, iki 2010 m. pab. – 451 000, o iki 2009 m. pab. – 219 000 tuo metu galiojusių kvalifikuotų sertifikatų (3 pav.). GRT prie VRM sudaro kvalifikuotus sertifikatus, kurie įrašomi tik į valstybės tarnautojo pažymėjimus ir asmens tapatybės korteles.

1 pav. UAB SSC sudarytų galiojančių kvalifikuotų sertifikatų skaičius 2009 m. pab.–2014 m. vasaris.
Šaltinis: UAB SSC

2 pav. VĮ RC sudarytų galiojančių kvalifikuotų sertifikatų skaičius 2009 m. pab.–2013 m. pab.
Šaltinis: VĮ RC

3 pav. GRT prie VRM sudarytų galiojančių kvalifikuotų sertifikatų skaičius 2009 m. pab.–2013 m. pab.

Šaltinis: GRT prie VRM

Bendras kvalifikuotų sertifikatų skaičius pateiktas 1-oje lentelėje. Apibendrinus iš paslaugų teikėjų gautus duomenis ir ankstesnių metų duomenis, darytina išvada, kad bendras galiojančių kvalifikuotų sertifikatų skaičius kiekvienais metais vis auga. Nors 2012 metais bendras galiojusių kvalifikuotų sertifikatų skaičiaus augimas buvo sulėtėjęs (bendras galiojusių kvalifikuotų sertifikatų skaičius 2012 m. išaugo vos 8,5 proc.), kadangi didelė dalis gyventojų, galinčių ir norinčių įsigyti kvalifikuotus sertifikatus, jau buvo jais apsirūpinusi, tačiau 2013 metais vėl pastebimas ženklus galiojančių kvalifikuotų sertifikatų skaičiaus padidėjimas – palyginti su 2012 m., bendras šių trijų sertifikavimo paslaugų teikėjų išduotų kvalifikuotų sertifikatų skaičius 2013 m. išaugo net 27,6 proc. Atsižvelgiant į tai, kad kvalifikuoti sertifikatai gali būti sudaryti tik veiksniams fiziniams asmenims, kvalifikuotus sertifikatus Lietuvoje turi apie 40 proc.¹ juos galinčių įsigyti asmenų. Taip pat žr. 4 ir 5 pav.

1 lentelė. Kvalifikuotų sertifikatų skaičius 2009 m. pab.–2013 m. pab. rinkoje pagal paslaugų teikėjus

Sertifikavimo paslaugų teikėjai	Galiojančių kvalifikuotų sertifikatų skaičius				
	2009 m. pab.	2010 m. pab.	2011 m. pab. ¹	2012 m. pab. ²	2013 m. pab. ³
UAB SSC	4 311	11 530	15 057	19 583	22 187
VĮ RC	20 158	35 166	61 590	52 766	72 065
GRT prie VRM	219 000	451 000	644 465	709 746	903 667
Iš viso	243 469	497 696	721 112	782 095	997 919

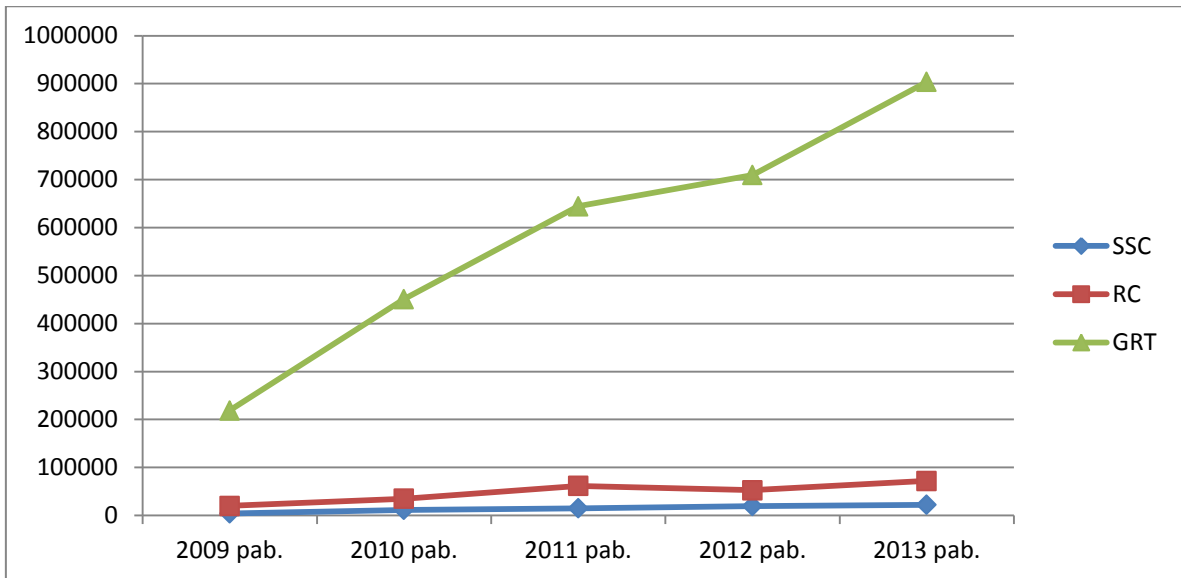
¹ UAB SSC pateikė 2012 m. vasario 23 d. duomenis

² UAB SSC pateikė 2013 m. vasario 13 d. duomenis

³ UAB SSC pateikė 2014 m. vasario 10 d. duomenis

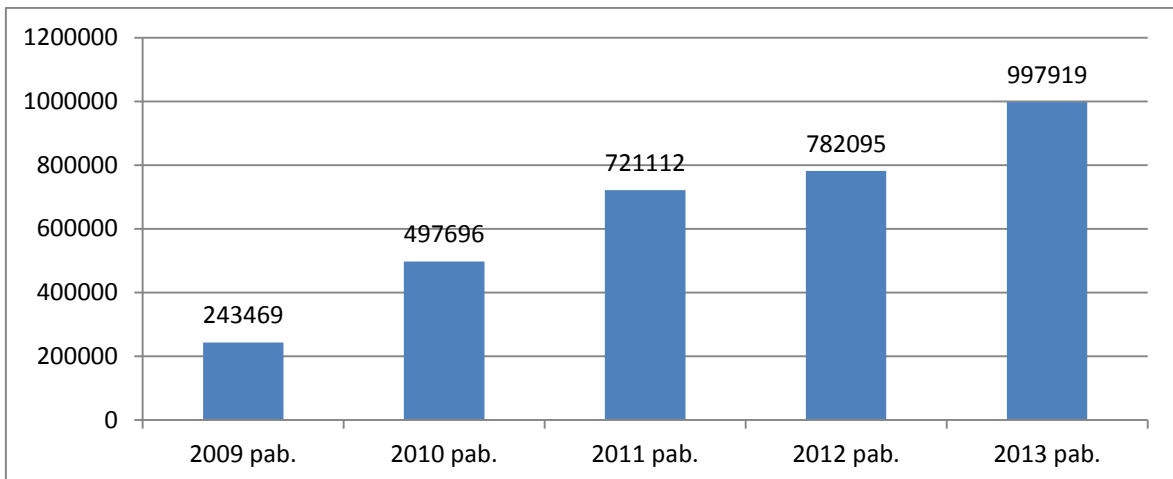
Šaltinis: RRT

¹ Atsižvelgus į tai, jog Lietuvoje 2013 m. gyveno 2 428 149 žmonių, kuriems buvo 18 ir daugiau metų (<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3010202&PLanguage=0>)

4 pav. Kvalifikuotų sertifikatų skaičiaus augimo dinamika 2009 m. pab.–2013 m. pab. pagal paslaugų teikėjus

Šaltinis: RRT

5 pav. Bendro kvalifikuotų sertifikatų skaičiaus augimo dinamika 2009 m. pab.–2013 m. pab.

Šaltinis: RRT

Lietuvoje kvalifikuotus sertifikatus galima įsigyti ir iš registravimo tarnybų, t. y. sertifikavimo paslaugų teikėjų, teikiančių tik pagalbines asmenų registravimo sertifikatams gauti paslaugas (kai sertifikatus sudaro Lietuvoje arba kitoje Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybėje narėje prižiūrimi ir (ar) akredituoti sertifikavimo paslaugų teikėjai). Prieš pasirašydamas sutartį sertifikatui gauti su tokiu paslaugų teikėju, asmuo turi būti supažindintas su teikiamos paslaugos sąlygomis ir sertifikato taisyklėmis, įskaitant informaciją apie bet kokius sertifikato naudojimo apribojimus, skundų procedūras ir ginčų nagrinėjimo tvarką, taip pat paslaugas teikiančius sertifikavimo paslaugų teikėjus. Ši informacija gali būti perduodama elektroniniu būdu, tačiau turi būti išdėstyta pasirašančiam asmeniui suprantamu tekstu, ir suteikiamas asmeniui protingas laikotarpis su ja susipažinti.

UAB SSC registravimo funkcijoms vykdyti naudoja UAB „Officeday“ klientų aptarnavimo tinklą. Lietuvoje taip pat galima įsigyti elektroninio parašo formavimo duomenis ir kvalifikuotus sertifikatus SIM kortelėse iš judriojo telefono ryšio operatorių (UAB „OMNITEL“, UAB „Bitė Lietuva“, UAB „TELE2“ ir UAB „Teledema“), kurie atlieka VĮ RC registravimo

tarnybų funkcijas. Remiantis VĮ RC pateiktais duomenimis, iki 2013 m. gruodžio 31 d. UAB „Bitė Lietuva“ buvo išdavusi 10 617 tuo metu galiojusių VĮ RC sudarytų kvalifikuotų sertifikatų (iki 2012 m. pab. – 7 485), įrašytų į judriojo ryšio telefonų SIM korteles, UAB „OMNITEL“ – 6 745 (iki 2012 m. pab. – 3 620), UAB „TELE2“ – 9 473 (iki 2012 m. pab. – 2 292), UAB „Teledema“ – 463 (iki 2012 m. pab. – 85) (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. *Kvalifikuotų sertifikatų skaičius 2012–2013 m. rinkoje pagal judriojo tel. ryšio operatorių*

Įmonė	2012 m. pab.	2013 m. pab.
UAB „Bitė Lietuva“	7 485	10 617
UAB „OMNITEL“	3 620	6 745
UAB „Teledema“	85	463
UAB „TELE2“	2 292	9 473

Šaltinis: RRT

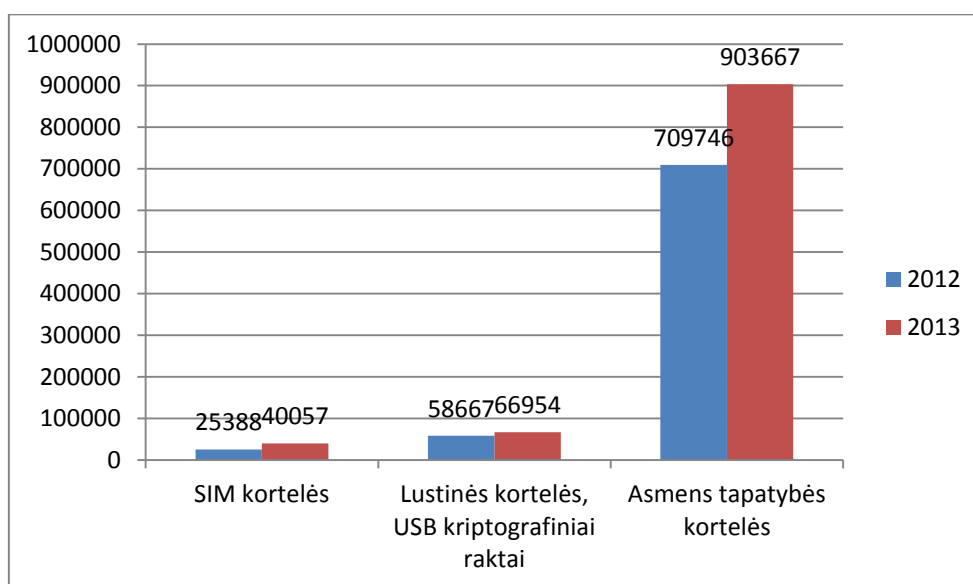
Vykdydama registravimo tarnybos funkcijas, UAB „OMNITEL“ Lietuvoje taip pat registruoja asmenis ir Estijos sertifikavimo paslaugų teikėjo AS „Sertifitseerimiskeskus“ sudaromiems kvalifikuotiems sertifikatams gauti. Remiantis UAB „OMNITEL“ pateiktais duomenimis, iki 2013 m. gruodžio 31 d. Lietuvoje buvo išduoti 12 759 tuo metu galioję Estijos sertifikavimo paslaugų teikėjo AS „Sertifitseerimiskeskus“ sudaryti ir į UAB „OMNITEL“ judriojo ryšio telefonų SIM korteles įrašyti kvalifikuoti sertifikatai (iki 2012 m. pab. – 11 706).

3 lentelėje ir 6 pav. pateiktas galiojančių kvalifikuotų sertifikatų pasiskirstymas pagal laikmenos tipą.

3 lentelė. *Kvalifikuotų sertifikatų skaičius 2012–2013 m. rinkoje pagal laikmenos tipą*

Laikmena	2012 m. pab.	2013 m. pab.
SIM kortelės	25 388	40 057
Lustinės kortelės, USB kriptografiniai raktai	58 667	66 954
Asmens tapatybės kortelės	709 746	903 667

Šaltinis: RRT

6 pav. *Kvalifikuotų sertifikatų skaičiaus dinamika 2012 m. pab.–2013 m. pab. pagal laikmenos tipą*

Šaltinis: RRT

SERTIFIKAVIMO PASLAUGŲ TEIKĖJŲ PRIEŽIŪRA

Vykdydama elektroninio parašo priežiūros funkcijas, Tarnyba nagrinėjo kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų pateiktus informacijos saugą reglamentuojančius dokumentus, taip pat laiko žymos formavimo paslaugų teikėjų pateiktus veiklos dokumentus ir teikė savo pastabas bei pasiūlymus. Tarnyba nuolat analizavo su sertifikavimo paslaugų teikimu bei elektroniniu parašu susijusius standartus, teikė pasiūlymus dėl atnaujinamų standartų projektų, kuriuos vykdo Europos standartizacijos organizacijos CEN (pranc. *Comité Européen de Normalisation*), CENELEC (pranc. *Comité Européen de Normalisation Électrotechnique*) ir ETSI (angl. *European Telecommunications Standards Institute*), įgyvendindamos Europos Komisijos standartizacijos mandatą m460. Vadovaudamasi Elektroninio parašo įstatymo 14 straipsnio 2 dalies 11 punktu, Tarnyba parengė Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo įgyvendinimo 2012 m. ataskaitą, kurią pristatė Lietuvos Respublikos Seimo Informacinės visuomenės plėtros komitetui ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei.

Tarnyba teikė informaciją bei metodinę pagalbą sertifikavimo paslaugų teikėjams (rekomendacijas dėl naudotinių algoritmų ir raktų ilgių, paaiškinimus dėl elektroninio parašo priežiūros procedūrų, asmens kodo, kaip specialaus atributo, naudojimo kvalifikuotame sertifikate galimybių ir kt.). Tarnybos organizuotų susitikimų su elektroninio parašo rinkos dalyviais metu buvo svarstytas Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų vidaus rinkoje projektas, diskutuota dėl galimų Lietuvos pozicijų, aptarti Laiko žymos formavimo paslaugų teikimo tvarkos aprašo pakeitimai.

Vadovaudamasi Elektroninio parašo priežiūros reglamento, patvirtinto 2002 m. gruodžio 31 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 2108 „Dėl Reikalavimų kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams, Reikalavimų elektroninio parašo įrangai, Kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų registravimo tvarkos ir Elektroninio parašo priežiūros reglamento patvirtinimo“, 5.7 papunkčiu, Tarnyba siekia sudaryti galimybę Lietuvos ir kitų ES valstybių elektroninio parašo naudotojams gauti patikimą informaciją apie Lietuvos prižiūrimų ir (ar) akredituotų sertifikavimo paslaugų teikėjų teikiamas patikimas paslaugas. Todėl, remdamasi 2009 m. spalio 16 d. Europos Komisijos sprendimo 2009/767/EB, kuriuo pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje nustatomos priemonės procedūroms, atliekamoms naudojantis elektroninėmis priemonėmis ir kontaktinių centrų paslaugomis, palengvinti (OL 2009 L 274, p. 36), priede pateiktomis techninėmis specifikacijomis, Tarnyba sudaro, tvarko ir skelbia Lietuvos Respublikos prižiūrimų ir (ar) akredituotų sertifikavimo paslaugų teikėjų teikiamų paslaugų patikimą sąrašą² (toliau – Patikimasis sąrašas). Siekdama padidinti Patikimojo sąrašo duomenų atnaujinimo operatyvumą ir sumažinti žmogiškųjų klaidų atsiradimo tikimybę, Tarnyba įvykdė investicijų projektą „Patikimų sertifikavimo paslaugų sąrašų tvarkymo programinės priemonės sukūrimas“. Šio investicijų projekto uždavinys buvo sukurti, įdiegti ir išbandyti programinę priemonę, skirtą Patikimajam sąrašui kurti, tvarkyti ir pasirašyti. 2012 m. įvykdytas pirmasis šio investicijų projekto etapas. Jo metu sukurta ir Tarnybos darbuotojo, atsakingo už Patikimojo sąrašo tvarkymą, darbo vietoje įdiegta programinė priemonė, turinti kompiuterių skaitomos formos (XML formato) ir suprantamos žmogui formos (PDF formato) Patikimojo sąrašo kūrimo ir tvarkymo bei kompiuteriu skaitomos formos (XML formato) pasirašymo elektroniniu parašu funkcionalumą. 2013 m. įvykdytas antrasis

² http://www.rtt.lt/lt/vartotojui/elektroninis-parasas_358/tsl-1.html

šio investicijų projekto etapas, kurio metu patobulinta programinė priemonė, leidžianti sudaryti Patikimąjį sąrašą pagal atnaujintą Europos Komisijos sprendimą 2013/662/EU ir jame reikalaujamą atitiktį ETSI TS 119 612 standartui. Ši programinė priemonė turi ne tik kompiuterių skaitomos formos (XML formato) ir suprantamos žmogui formos (PDF formato) kūrimo ir tvarkymo, pasirašymo elektroniniu parašu funkcionalumą, bet ir gali patikrinti, ar fiziniam asmeniui kvalifikuotą sertifikata išdavusi įstaiga yra Lietuvos ar kitos ES valstybės narės Patikimajame sąraše.

Tarnybos direktoriaus 2013 m. gruodžio 18 d. įsakymu Nr. 1V-1930 „Dėl Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus 2011 m. balandžio 19 d. įsakymo Nr. 1V-407 „Dėl Laiko žymos formavimo paslaugų teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“ patvirtinta nauja Laiko žymos formavimo paslaugų teikimo tvarkos aprašo redakcija (toliau – naujoji aprašo redakcija). Naujoji aprašo redakcija įsigalioja nuo 2014 m. gegužės 1 d. Šiuo teisės aktu reglamentuojama sertifikavimo paslaugų teikėjų, formuojančių laiko žymas, skirtas kvalifikuotiems elektroniniams parašams, įrašymo į Tarnybos sudaromą, tvarkomą ir elektronine forma skelbiamą Patikimąjį sąrašą tvarka ir sąlygos. Informacijos apie šiuos sertifikavimo paslaugų teikėjus ir jų teikiamas laiko žymos formavimo paslaugas skelbimas Patikimajame sąraše užtikrins, kad laiko žymos naudotojai gautų daugiau informacijos apie konkretaus paslaugų teikėjo teikiamas paslaugas ir imtų labiau pasitikėti jomis.

Naujojoje aprašo redakcijoje taip pat nustatoma, kad laiko žymos formavimo paslaugų teikėjų laikrodžių sietis atliekama su suderintuoju pasauliniu laiku (UTC) (angl. *Coordinated Universal Time*), sudarant galimybę paslaugų teikėjams sudaryti sutartį dėl laiko žymoms formuoti naudojamos įrangos laikrodžio sieties su bet kuria laiko ir dažnio etalono laboratorija, dalyvaujančia formuojant suderintąjį pasaulinį laiką (UTC) ir įtraukta į Tarptautinio svorio ir matų biuro (BIPM) (pranc. *Bureau International des Poids et Mesures*) pripažintų laboratorijų sąrašą (toliau – UTC(k) laboratorijos).

Taip pat naujojoje aprašo redakcijoje patikslinta nuostata, kad, jeigu laiko žymos formavimo paslaugų teikėjas laiko žymos formavimo paslaugas teikia vadovaudamasis Lietuvos standartu LST ETSI TS 102 023 „Elektroniniai parašai ir infrastruktūros (EPI). Strateginiai reikalavimai, keliami laiko žymėjimo paslaugų teikėjams“ (toliau – Standartas LST ETSI TS 102 023) ir yra gavęs akredituotos įstaigos išduotą tai patvirtinantį liudijimą (sertifikatą), laikoma, kad laiko žymos formavimo paslaugų teikėjas atitinka naujosios aprašo redakcijos 9.1–9.9 papunkčiuose nurodytus reikalavimus. Atsižvelgiant į didėjančią laiko žymų naudojimą ir svarbą, naujojoje aprašo redakcijoje taip pat numatoma, kad apie laiko žymos formavimo paslaugų teikimo nutraukimą abonentai turi būti informuoti prieš 30 dienų.

Tinklų ir informacijos saugumo departamento Interneto priežiūros skyriaus vedėjo pavaduotojas Vaidotas Ramonas 2013 m. ėjo Europos elektroninio parašo priežiūros institucijų forumo (toliau – FESA) pirmininko pareigas, į kurias jis buvo išrinktas 2012 m. Tiranoje (Albanija) vykusio FESA narių susitikimo metu dvejiems metams. FESA nariai yra įstaigų, atsakingų už elektroninio parašo priežiūrą, kaip tai yra nurodyta Direktyvoje dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos, atstovai (šiuo metu FESA sudaro atstovai iš 25 ES valstybių ir Izraelio). FESA paskirtis – skatinti bendradarbiavimą tarp elektroninio parašo priežiūros institucijų ir rengti bendras pozicijas bendraujant su politinėmis ir techninėmis organizacijomis. FESA nariai renkami reguliariai bent du kartus per metus, šių susitikimų metu keičiasi informacija ir aptaria bendradarbiavimo aspektus. 2013 m. organizuoti FESA susitikimai Olandijoje ir Graikijoje, kuriuose pristatyta informacija apie elektroninio parašo priežiūrą Lietuvoje, vykdyti darbai, susiję su pirmininkavimu FESA.

Tarnybos atstovai 2013 m. reguliariai dalyvavo Europos Tarybos Telekomunikacijų ir informacinės visuomenės darbo grupės posėdžiuose, kuriuose svarstytas pasiūlymas „Dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų vidaus rinkoje“, analizavo pasiūlymo tekstą ir teikė savo pastabas bei rekomendacijas. Siūlomu Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu dėl elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų vidaus rinkoje siekiama suteikti galimybę saugiai ir sklandžiai vykdyti elektronines įmonių, gyventojų ir valdžios institucijų tarpusavio operacijas, tokiu būdu didinant viešųjų ir privačiųjų elektroninių paslaugų, elektroninio verslo ir elektroninės prekybos veiksmingumą ES. Dabar galiojanti Direktyva dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos iš esmės yra skirta tik elektroniniams parašams, o dėl skirtingo šios direktyvos aiškinimo valstybėse narėse ji yra nevienodai įgyvendinama nacionaliniu lygmeniu, ir tai sukelia tarpvalstybinio elektroninio parašo pripažinimo problemų. Tikimasi, kad siūlomas naujasis teisinis reguliavimas sukurs išsamią ES lygmens tarpvalstybinę ir tarpšakinę sistemą, kuri užtikrintų saugias, patikimas ir patogias elektronines operacijas, apimančias elektroninę atpažintį, elektroninius parašus, elektroninius spaudus, elektronines laiko žymas, elektroninius dokumentus, elektronines pristatymo paslaugas ir svetainių tapatumo nustatymą. Jeigu siūlomam reglamentui bus pritarta, tuomet naujasis reguliavimas įsigaliotų nuo 2016 m. liepos 1 d.

Siekdama įvertinti pasiūlymo „Dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų vidaus rinkoje“ poveikį Lietuvai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija kartu su Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija užsakė tyrimą, kurio tikslas – įvertinti pasiūlymo poveikį Lietuvos Respublikos elektroninės atpažinties, elektroninių patikimumo užtikrinimo paslaugų (elektroninio parašo, elektroninių spaudų, elektroninių laiko žymų, elektroninių dokumentų, jų kūrimo, tvarkymo, saugojimo ar pristatymo priemonių ir paslaugų, kitų kvalifikuotų elektroninio pristatymo paslaugų, svetainių tapatumo nustatymo) teisei bazei, valstybės informacinėms sistemoms ir registrams, valstybės bei verslo sprendimams, priemonėms ir paslaugoms, jų kūrėjams, teikėjams ir vartotojams. Tarnyba dalyvavo atliekant šį tyrimą, teikė informaciją, susijusią su elektroninio parašo priežiūra, ir vertino tyrimo rezultatus.

2013 metais Tarnybos atstovas tęsė veiklą 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje įgyvendinimo (OL 2006 L 376, p. 36) techninėje darbo grupėje ir dalyvavo darbo grupės posėdžiuose, kuriuose svarstyti klausimai dėl Patikimumų sąrašų adaptavimo atliekant šioje direktyvoje nustatytas procedūras elektroninėmis priemonėmis. Šioje darbo grupėje taip pat svarstomi elektroninio parašo formatų ir elektroninio parašo patikros klausimai.

ELEKTRONINIO PARAŠO NAUDOJIMAS

Lietuvoje esanti elektroninio parašo teisinė bazė užtikrina plačias galimybes naudoti elektroninį parašą: įmonės ir įstaigos gali jį naudoti vidaus dokumentams (pvz., darbuotojų prašymams, ataskaitoms) bei siunčiamiems raštams pasirašyti; sutartys, prašymai ir skundai, kas aktualu ir fiziniams asmenims, taip pat gali būti pasirašomi elektroniniu parašu. Elektroninis parašas yra naudojamas ne tik elektroniniams dokumentams pasirašyti, bet ir pritaikomas elektroninėms paslaugoms teikti bei jomis naudotis.

Pastaruosiu metu pastebimas aktyvesnis asmenų susidomėjimas elektroninio parašo galimybėmis. Pagrindinės to priežastys, ko gera, būtų naujų teisinių prielaidų naudoti elektroninį

parašą atsiradimas, tolesnis plačiai naudojamų viešųjų paslaugų perkėlimas į elektroninę erdvę bei naujų sprendimų, skirtų elektroninio parašo naudotojams, atsiradimas rinkoje (pvz., www.isign.lt, www.gosign.lt).

Vertinant elektroninio parašo naudojimą viešajame sektoriuje, svarbu pastebėti, kad šiuo metu galiojantys teisės aktai suteikia galimybę asmenims prašymus ir skundus viešojo sektoriaus įstaigoms teikti elektroniniu būdu ir tokia pačia forma gauti atsakymus³. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 23 straipsnio 2 dalimi, skundai, pateikti elektroniniu paštu, turi būti pasirašyti elektroniniu parašu. Atsakymai į šiuos skundus pateikiami asmeniui elektroniniu paštu, o asmenų pageidavimu – siunčiami paštu skunde nurodytu adresu arba įteikiami asmeniškai. Atsakymas, siunčiamas elektroniniu paštu, turi būti pasirašytas viešojo administravimo subjekto vadovo arba jo įgalioto pareigūno, ar valstybės tarnautojo saugiu elektroniniu parašu. Vadovaujantis Asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 22 d. nutarimu Nr. 875 „Dėl Asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo“, 24 punktu, asmens prašymas, pateiktas elektroniniu būdu ir pasirašytas elektroniniu parašu, prilyginamas prašymui raštu. Reikalavimai elektroniniam parašui detalizuojami minėtų taisyklių 25 punkte.

Tam, kad valstybinės įstaigos galėtų be apribojimų pilna apimtimi dirbti su elektroniniais dokumentais, yra reikalingos elektroninių dokumentų valdymo sistemos, o remiantis Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos 2012 metais atliktos apklausos duomenimis, iš 3500 apklaustų ir pateikusių duomenis viešojo sektoriaus įstaigų 2014 m. sausio 1 d. elektroniniais dokumentais galėjo keistis tik 466 įstaigos. Tarnybos žiniomis, siekiant elektroninių dokumentų valdymo sistemų negalinčioms įsigyti įstaigoms (ypač nedidelėms ir nesudėtingą organizacinę struktūrą turinčioms biudžetinėms įstaigoms, kuriose dokumentų šrautai nedideli ir kuriose diegti ir palaikyti nuosavas elektroninių dokumentų valdymo sistemas būtų finansiškai nenaudinga) sudaryti galimybę dirbti su elektroniniais dokumentais, Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Susisiekimo ministerijos planuoja sukurti elektroninių dokumentų valdymo paslaugą Valstybės informacinių išteklių sąveikumo platformos aplinkoje.

Plačiau naudoti elektroninį parašą ir elektroninį dokumentą viešajame sektoriuje taip pat turėtų paskatinti nuo 2014 m. sausio 1 d. pradėję veikti modernizuota Teisės aktų informacinė sistema (toliau – TAIS) ir Teisės aktų registras (toliau – TAR). Vadovaujantis Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo 19 straipsnio 3 dalimi, teisės akto įregistravimas ir paskelbimas TAR laikomas oficialiu teisės akto paskelbimu. TAIS ir TAR yra integruotos elektroninių dokumentų pasirašymo priemonės, o TAR pateikiami elektroniniai dokumentai turi būti (TAIS gali būti) pasirašyti elektroniniu parašu ir atitikti ADOC specifikacijoje nustatytus reikalavimus.

Privačiajame sektoriuje didžiausią įtaką elektroninių paslaugų plėtrai turintys bankai taip pat jau pritaikė savo elektroninių paslaugų sistemas elektroninio parašo naudotojams. AB DNB bankas, „Danske Bank“ A/S Lietuvos filialas, „Swedbank“, AB, AB SEB bankas, UAB Medicinos bankas, „Nordea Bank Finland Plc“ Lietuvos skyrius, AB „Citadele“ bankas elektroninio parašo

³ Valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir įmonių, kitų subjektų, įgaliotų atlikti viešojo administravimo funkcijas, valstybės įgaliotų asmenų rengiamų ir iš nevalstybinių organizacijų, privačių juridinių ir fizinių asmenų gaunamų elektroniniu parašu pasirašytų oficialių elektroninių dokumentų ir jų gyvavimo ciklo užtikrinimo programinių priemonių reikalavimus nustato Elektroniniu parašu pasirašyto elektroninio dokumento specifikacija ADOC-V1.0, patvirtinta Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2009 m. rugsėjo 7 d. įsakymu Nr. V-60 „Dėl Elektroniniu parašu pasirašyto elektroninio dokumento specifikacijos ADOC-V1.0 patvirtinimo“.

naudotojams jau leidžia prisijungti prie jų sistemų naudojant elektroninio parašo priemones, o dalis šių bankų savo klientams leidžia elektroniniu parašu pasirašyti atliekamas operacijas, sutartis ir kitus svarbius dokumentus. Toks elektroninio parašo panaudojimas elektroninės bankininkystės sistemose padidina finansinių operacijų saugumą.

2013 metais įsigalioję Kliento ir naudos gavėjo tapatybės, kelių tarpusavyje susijusių piniginių operacijų nustatymo taisyklių pakeitimai⁴ suteikė bankams galimybę nustatyti klientų tapatybę, o kartu ir atidaryti banko sąskaitą jiems fiziškai nedalyvaujant, t. y. nuotoliniu būdu, naudojant kvalifikuotą elektroninį parašą. Nors dauguma bankų šiuo metu jau yra pritaikę dalį savo paslaugų elektroninio parašo naudotojams, tačiau šie pakeitimai sudarė galimybę iš esmės visiškai pereiti prie elektroninės bankininkystės, ir tai galėjo turėti įtakos asmenų susidomėjimui elektroninio parašo galimybėmis.

Nesant technologinių galimybių fiksuoti visus elektroninio parašo naudojimo atvejus, elektroninio parašo naudojimo Lietuvoje mastą įvertinti galima analizuojant atskirus viešųjų elektroninių paslaugų rinkos segmentus arba vykdant rinkos tyrimus.

2013 metų lapkričio mėn. asociacijos „INFOBALT“ atlikto Lietuvos gyventojų, naudojančių internetą, reprezentatyvaus tyrimo duomenimis, elektroniniu parašu naudojami 18 proc. visų respondentų, o 65 proc. respondentų nurodė žinantys, kad elektroniniu parašu galima pasirašyti elektroninius dokumentus. Tyrimo rezultatai taip pat parodė, kad gyventojams labiausiai trūksta informacijos, kur ir kaip galima panaudoti elektroninį parašą bei kas yra elektroninis parašas. Aiškios informacijos, kaip ir kur galima elektroninį parašą panaudoti, turėjimas paskatintų 64 proc. apklaustųjų išbandyti elektroninį parašą.

Norėdama įvertinti, kaip aktyviai elektroninis parašas naudojamas Lietuvos bankų elektroninių paslaugų sistemose, Tarnyba paprašė pateikti informaciją apie šiose sistemose panaudotų unikalių kvalifikuotų sertifikatų skaičių. Apibendrinti duomenys apie kai kurių bankų elektroninių paslaugų sistemose 2013 m. naudotų unikalių kvalifikuotų sertifikatų skaičių pateikiami 4 lentelėje.

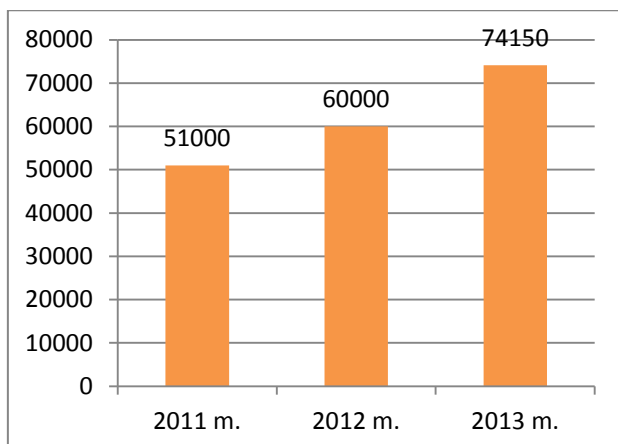
4 lentelė. Lietuvos bankuose naudotų unikalių kvalifikuotų sertifikatų skaičius 2013 m.

Banko pavadinimas	Naudotų unikalių kvalifikuotų sertifikatų skaičius
„Danske Bank A/S“ Lietuvos filialas	1081
AB DNB bankas	1718
„Swedbank“, AB	5086
AB SEB bankas	4697

Siekdama įvertinti elektroninio parašo naudojimo pokyčius, kaip ir ankstesniais metais, trijų organizacijų, kurių elektroninių paslaugų sistemos yra plačiausiai naudojamos elektroninio parašo naudotojų, – Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – „Sodra“), VĮ RC ir Viešųjų pirkimų tarnybos (toliau – VPT) – Tarnyba

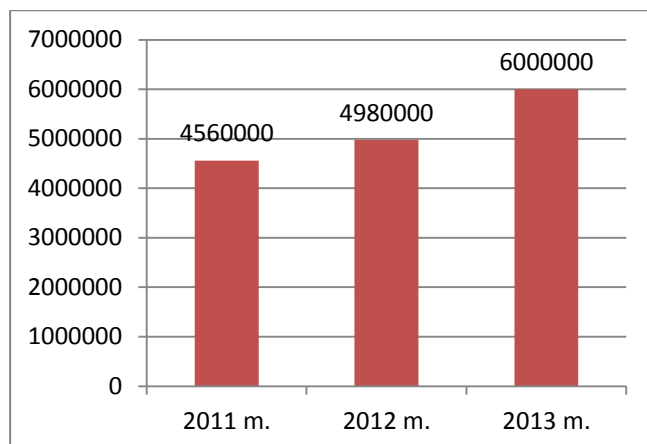
⁴Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas Nr. 749 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. rugsėjo 24 d. nutarimo Nr. 942 „Dėl Kriterijų, kuriais vadovaujantis klientas laikomas keliančiu mažą pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo grėsmę, ir kriterijų, kuriais vadovaujantis laikoma, kad yra didelė pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo grėsmė, sąrašo, Kliento ir naudos gavėjo tapatybės, kelių tarpusavyje susijusių piniginių operacijų nustatymo taisyklių patvirtinimo ir Informacijos apie pastebėtus galimo pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo požymius, Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo pažeidimus ir priemones, kurių buvo imtasi prieš pažeidėjus, pateikimo tvarkos nustatymo“ pakeitimo“.

taip pat paprašę pateikti statistinę informaciją apie elektroninio parašo naudojimą jų paslaugų sistemose⁵.

7 pav. Asmenų, naudojusių elektroninį parašą „Sodros“ elektroninių paslaugų sistemose, skaičiaus dinamika 2011–2013 m.

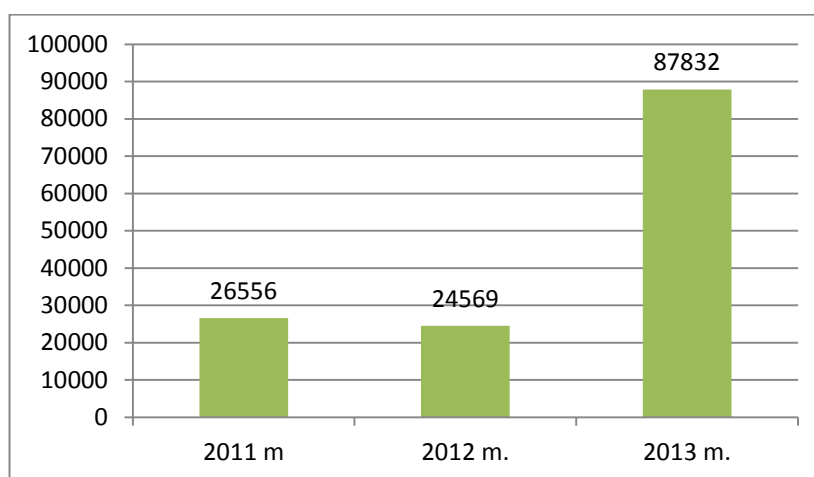
Šaltinis: „Sodra“

8 pav. „Sodros“ elektroninių paslaugų sistemose pasirašytų elektroninių dokumentų skaičiaus dinamika 2011–2013 m.

Šaltinis: „Sodra“

„Sodros“ duomenimis, per 2011, 2012 ir 2013 metus jos elektroninių paslaugų sistemose panaudoti atitinkamai 51 000, 60 000 ir 74 150 unikalūs kvalifikuoti sertifikatai (7 pav.). Per nurodytus metus buvo pasirašyta atitinkamai 4 560 000, 4 980 000 ir 6 000 000 elektroninių dokumentų (8 pav.). VPT nurodė, kad per 2011, 2012 ir 2013 metus elektroniniu parašu buvo pasirašyti atitinkamai 26 556, 24 569 ir 87 832 viešųjų pirkimų procedūrų metu pateikti pasiūlymai (9 pav.), o 2013 m. VPT elektroninių paslaugų sistemose panaudoti 17 662 unikalūs kvalifikuoti sertifikatai.

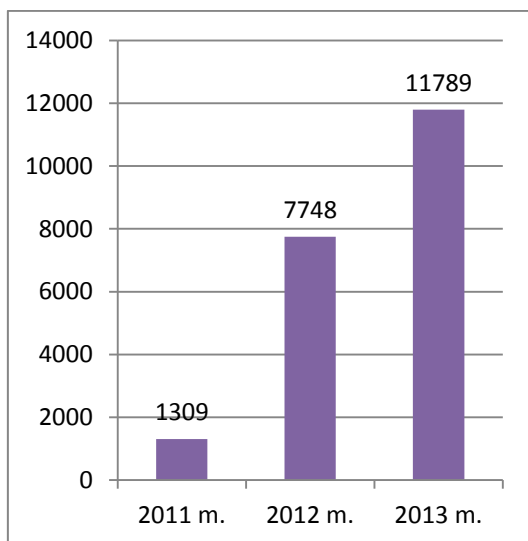

9 pav. Pasiūlymų, pasirašytų elektroniniu parašu viešųjų pirkimų procedūrų metu, skaičiaus dinamika 2011–2013 m.

Šaltinis: VPT

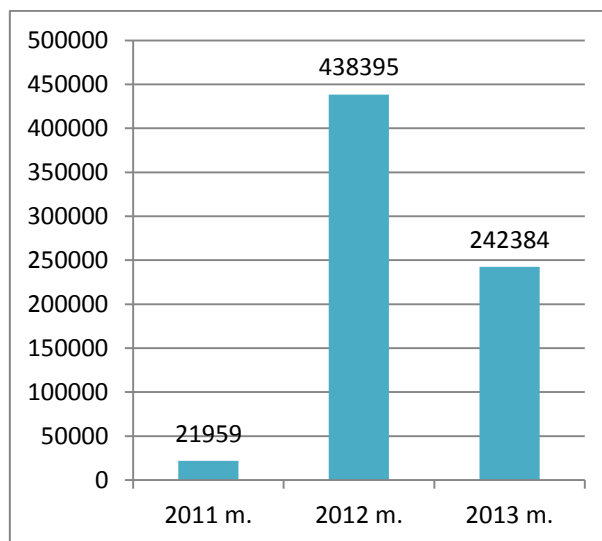
⁵ Apie „Sodros“, VĮ RC ir VPT teikiamas elektronines paslaugas informacija buvo pateikta Elektroninio parašo įstatymo įgyvendinimo 2011 m. ataskaitoje.

Remiantis VĮ RC pateiktais duomenimis, per 2011, 2012 ir 2013 metus VĮ RC elektroninių paslaugų sistemose dokumentų pasirašymui buvo panaudoti atitinkamai 1 309, 7 748 ir 11 789 (10 pav.) unikalūs kvalifikuoti sertifikatai ir buvo pasirašyti atitinkamai 21 959, 438 395 ir 242 384⁶ elektroniniai dokumentai (11 pav.).

10 pav. Asmenų, naudojusių elektroninį parašą VĮ RC elektroninių paslaugų sistemose, skaičiaus dinamika 2011–2013 m.

Šaltinis: VĮ RC

11 pav. El. dokumentų, pasirašytų elektroniniu parašu VĮ RC elektroninių paslaugų sistemose, skaičiaus dinamika 2011–2013 m.

Šaltinis: VĮ RC

⁶ VĮ RC duomenimis, elektroninių dokumentų skaičiaus sumažėjimui turėjo įtakos tai, kad VĮ RC 2013 m. nustojo pasirašinėti elektronines sąskaitas faktūras, siunčiamas visiems VĮ RC klientams elektroninėmis priemonėmis, elektroniniu parašu.

ELEKTRONINIO PARAŠO INFRASTRUKTŪROS PLĖTRA

Elektroninio parašo infrastruktūrą galima būtų apibūdinti kaip priemonių, skirtų naudotis elektroniniu parašu ir kelti visuomenės kompetencijai elektroninio parašo klausimais, visumą. Tarnyba, atsižvelgdama į rinkos poreikius, 2013 m. Mokymo sistemoje atnaujino kurso medžiagos turinį, akcentuodama svarbiausių dalių, tokių kaip elektroninio parašo naudojimas, teisiniai ir techniniai pagrindai, svarbą. Ši mokymo medžiaga buvo papildyta naujausia informacija apie elektroninį parašą, taip pat nauja skiltimi su instrukcijomis, kaip paruošti kompiuterį darbui su elektroniniu parašu, kaip pasirašyti elektroninį dokumentą su Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos platinama SIGNA programine priemone. Mokymo sistema skirta visiems, pradedantiems naudotis ar jau besinaudojantiems elektroniniu parašu fiziniams ir juridiniams asmenims. Šioje sistemoje yra užtikrinta galimybė gauti visą aktualią informaciją apie elektroninį parašą, peržiūrėti instrukcijas kaip pasirašyti elektroninį dokumentą, patikrinti žinias sprendžiant testus, gauti elektroninį pažymėjimą apie sėkmingai išlaikytą testą. Mokymo sistema pasiekama interneto svetainėje adresu www.elektroninisparasas.lt.

Siekdami, kad būtų maksimaliai atsižvelgta į elektroninio parašo naudotojų interesus, ir skatindami elektroninio parašo naudotojams skirtų elektroninių paslaugų plėtrą, Tarnybos atstovai 2013 m. dalyvavo įvairiose darbo grupėse ir pasitarimuose, kuriuose pasisakyta dėl elektroninio parašo taikymo galimybių ir teisinio reglamentavimo:

- Elektroninių dokumentų valdymo komisijos veikloje;
- darbo grupės elektroninio dokumento „pdf“ formatu specifikacijai parengti veikloje;
- darbo grupės dėl kvalifikuotų sertifikatų panaudojimo atidarant banko sąskaitą galimybių tyrimo veikloje;
- susitikimuose su suinteresuotais asmenimis, siekiant aptarti Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų vidaus rinkoje projektą bei galimas Lietuvos pozicijas;
- susitikimuose su suinteresuotais asmenimis ir rinkos dalyviais, siekiant aptarti elektroninio parašo klausimus (asmens kodo naudojimas kvalifikuotuose sertifikatuose, elektroninio parašo plėtos galimybės, laiko žymų formavimo paslaugų ir kt.).

Tarnyba 69 kartus teikė metodinę pagalbą (elektroniniu paštu, telefonu ir susitikimų metu) bei konsultacijas elektroninio parašo naudojimo klausimais asmenims, neteikiantiems sertifikavimo paslaugų. Tarnybos darbuotojai atsakė į klausimus dėl elektroninio parašo naudojimo ir teisės aktų taikymo. Daugiausia klausimų sulaukta:

- dėl priemonių, reikalingų pasirašymui elektroniniu parašu, įsigijimo ir darbo vietos parengimo;
- laiko žymų formavimo paslaugų reguliavimo ir šių paslaugų naudojimo;
- saugaus ir kvalifikuoto elektroninio parašo skirtumų, teisinės galios, taikymo ir galimybių tokius parašus patikrinti;
- pasirašančio asmens specialių atributų naudojimo kvalifikuotuose sertifikatuose aspektų bei tinkamų naudoti elektroninio parašo ir elektroninio dokumento formatų;
- pasirašymo planšetiniuose kompiuteriuose su liečiamais jutikliniais ekranais;

▪ užsienio sertifikavimo paslaugų teikėjų sudarytų kvalifikuotų sertifikatų panaudojimo Lietuvoje galimybių bei galimybių Europos Sąjungos valstybių piliečiams gauti Lietuvos sertifikavimo paslaugų teikėjų sudarytus kvalifikuotus sertifikatus ir kt.

PRIORITETINĖS 2014 METŲ VEIKLOS KRYPTYS

Apžvelgus paslaugų teikėjų veiklos ir jų priežiūros aspektus, taip pat remiantis visų kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų pateiktais duomenimis, pastebėtina, kad nors 2012 metais bendras galiojusių kvalifikuotų sertifikatų skaičiaus augimas buvo sulėtėjęs, tačiau 2013 metais vėl pastebimas ženklus galiojančių kvalifikuotų sertifikatų skaičiaus padidėjimas. Šiuo metu kvalifikuotus sertifikatus turi apie 40 proc. juos galinčių įsigyti asmenų. Tokį rodiklį lėmė naujų teisinių prielaidų naudoti elektroninį parašą atsiradimas, plačiai naudojamų viešųjų paslaugų perkėlimas į elektroninę erdvę, naujų sprendimų, skirtų elektroninio parašo naudotojams, pasirodymas rinkoje bei informacijos apie elektroninį parašą sklaida. Pagrindiniai veiksniai, galintys turėti įtakos tolesniam elektroninio parašo naudotojų skaičiaus augimui, Tarnybos nuomone, išlieka panašūs kaip ir 2013 metais:

- plačiai naudojamų viešųjų paslaugų perkėlimas į elektroninę erdvę;
- patogių įrankių, skirtų pasirašyti elektroniniu parašu, sukūrimas;
- informacijos apie elektroninio parašo naudingumą viešinimas;
- asmenų kompetencijos elektroninio parašo srityje kėlimas.

Atsižvelgiant į šiuos veiksnius, 2014 metais išlieka šios prioritetinės Tarnybos veiklos kryptys, vykdant elektroninio parašo priežiūros institucijos funkcijas ir skatinant elektroninio parašo naudojimą:

- sertifikavimo paslaugų teikėjų veiklos priežiūra, siekiant užtikrinti, kad elektroninio parašo naudotojams būtų teikiamos kokybiškos ir patikimos sertifikavimo paslaugos;
 - asmenų kompetencijos ugdytas elektroninio parašo klausimais vystant elektroninio parašo mokymo priemonę www.elektroninisparasas.lt;
 - konsultacijų ir metodinės pagalbos raštu, telefonu ar elektroniniu paštu elektroninio parašo klausimais teikimas bei elektroninio parašo naudotojų viešinimas.